

Ключевые слова: методологическая реконструкция, междисциплинарные связи, профессиональные возможности, функции пространственного видения.

PODVOLOTSKA OLENA. The role of interdisciplinary connections in the formation of the spatial visions function: problems and design prerequisites (for example, training students on design faculty).

The article considers one of the main problems of education - the need for the interconnection of different branches of knowledge cause of significant changes in its quality. The author analyzes the need of the methodological approaches transformation as the main sources of the professional qualities formation and considers the necessity of interdisciplinary connections in the dynamics of pedagogical processes. In particular, explore the role of these relationships in the spatial visions formation function, as one of the main conditions to the creation of the effective education system.

Keywords: methodological reorganization, interdisciplinary connections, professional possibility, spatial visions functions.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-147.2020.18>

УДК 378:373.3]:37.041

Радюк І. В.

СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПРОВІДНА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО САМООСВІТИ

Статтю присвячено питанню впливу науково-дослідницького середовища на формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до самоосвіти. Проаналізовано погляди науковців на феномен середовища у системі професійної підготовки. Встановлено, що для ефективного формування у студентів самоосвітньої компетенції необхідна реалізація певних педагогічних умов, а саме: створення науково-дослідницького середовища у ЗВО; дослідницько-пошуковий характер навчання; мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності; професіоналізація цінностей самоосвіти; моніторинг самоосвітньої діяльності. Обґрунтовано доцільність формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти шляхом занурення в умови, максимально наближені до творчої, дослідницької діяльності педагога. Створення науково-дослідницького середовища забезпечується залученням студентів до науково-дослідної роботи з перших днів навчання шляхом підбору методів та форм навчання, відповідно до індивідуальних потреб та можливостей. Створення науково-дослідницького середовища забезпечує дієвість означених автором педагогічних умов та ефективність процесу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти.

Ключові слова: самоосвіта, науково-дослідна робота, готовність до самоосвіти, науково-дослідницьке середовище, майбутні учителі початкової школи, педагогічні умови.

Динамічний розвиток суспільства, зростання об'ємів навчальної інформації, підвищення рівня мобільності громадян та реформування системи освіти призводить до невідповідності рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до сучасних освітянських вимог. Сучасному

вчителю, який зобов'язаний йти в ногу з часом, вже не достатньо володіти ґрунтовними знаннями освітніх технологій та методиками навчання. Тому, зважаючи на процес реформування освіти, одним із пріоритетних завдань вищої школи є вдосконалення навчально-виховного процесу задля підготовки кадрів, які здатні упродовж усієї трудової діяльності самостійно здобувати знання. Особливо гостро це питання стосується вчителів початкових класів, які формують інтелектуальну та емоційну основу для подальшого успішного навчального процесу. Звідси впливає актуальність потреби розроблення сприятливих педагогічних умов формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти вже з перших днів навчання, що й становить тему нашого дослідження.

Розгляд та обґрунтування проблем самовдосконалення знаходимо ще у працях А. Дістервега, Я. Коменського, М. Пирогова, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Аналіз сучасних наукових джерел свідчить, що проблема формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів є складною та поліаспектною. Зокрема, самоосвіта розглядається як: вид пізнавальної діяльності (А. Громцева, Н. Косенко, П. Пшебильський, Н. Хмель, Б. Райский); вид навчання (В. Оконь, І. Колеснікова); форма набуття та поглиблення знань (Н. Бухлова, О. Лебєдєва, Р. Скульський); творча діяльність (С. Сисоєва, О. Бурлука, В. Овчаренко), результат самостійної роботи (О. Малихін, В. Козаков, Н. Сидорчук); складова частина самовиховання, удосконалення особистості (Г. Коджаспірова, А. Клочко, В. Оржеховська); форма неперервного продовження загальної та професійної освіти (О. Пєхота, Айзенберг, М. Піскунов). Щодо підготовки студентів до самоосвітньої діяльності, то технологічні аспекти цього процесу висвітлені в наступних напрямках: формування складових самоосвітньої компетенції (О. Савченко, І. Преображенська,) залучення студентів до наукової роботи (О. Акімова, О. Дубасенюк), формування потреб і мотивів (О. Малихін, С. Рубінштейн), взаємодія "викладач-студент" в навчальному та самоосвітньому процесі (В. Буряк, Н. Бухлова).

Проте, проблема пошуку ефективних чинників та практичних засобів формування готовності майбутнього вчителя до самоосвіти, що реалізуються через забезпечення відповідних педагогічних умов залишається недостатньо висвітленою. Зокрема, роль науково-дослідної роботи та вплив науково-дослідного середовища на процес формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти потребує більш детального дослідження. Тому **метою статті є** обґрунтування доцільності створення науково-дослідницького середовища у ЗВО як першочергової педагогічної умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти.

Самоосвіта майбутніх учителів початкових класів передбачає свідому систематичну самостійну діяльність у рамках навчально-виховного процесу вищого педагогічного закладу освіти та за його межами, спрямовану на одержання нових знань. У процесі самоосвітньої діяльності відбувається формування професійних умінь і навичок, що саморегулюються особистістю і складають основу її професійного розвитку. Як свідчать результати дослідження, далеко не всі студенти готові до самостійного навчання, а тим

більше, до самоорганізації й самоконтролю. Адже, особистість, яка поглиблено долучається до самоосвіти, має вміти оцінювати свої можливості, якості, обирати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси, знаходити джерело пізнання та відповідні до своїх можливостей форми самоосвіти, планувати власну діяльність, реалізовувати особисті можливості [2, с. 89].

Процес самостійного здобуття студентами потрібної інформації з подальшою її трансформацією в знання та навички потребує певного спрямування з боку викладача. Важливою умовою, що спонукає студентів до самоосвіти, на думку В. Буряка, є взаємодія викладача та студентів у цілеспрямованому педагогічному процесі [1, с. 20].

Водночас, ми прийшли до висновку, що педагогічне керівництво процесом формування готовності до самоосвіти має носити непрямий характер і здійснюватися через сукупність цілеспрямованих педагогічних дій, бути результатом організації та реалізації певних педагогічних умов.

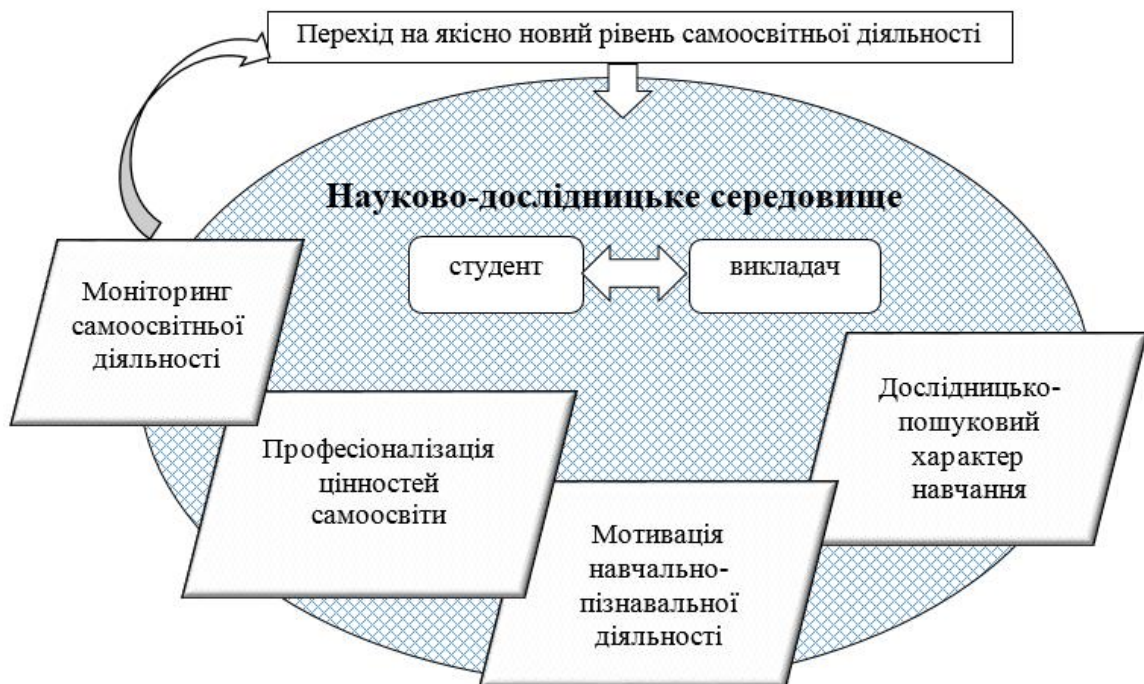

Рис. 1. Взаємозв'язок педагогічних умов формування готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи

Поняття "умови" у словниках визначається як "необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяють чомусь" [3, с. 1295]. Щодо більш конкретизованого визначення, то "педагогічні умови" трактуються як "сукупність заходів педагогічного процесу, які, з одного боку, забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості професійної компетентності, а з іншого – сприяють підвищенню ефективності цього процесу" [4, с. 169].

Визначаючи педагогічні умови, ми керувались як структурою готовності до

самоосвітньої діяльності, так і низкою специфічних для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи особливостей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та результатів практичних досліджень дає змогу нам стверджувати, що процес формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи є цілісним і відбувається комплексно. Врахування вище наведених факторів дозволяє виділити наступні педагогічні умови, дотримання яких, на нашу думку, забезпечуватиме ефективність формування готовності до самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи в процесі науково-дослідної роботи:

- створення науково-дослідницького середовища у ЗВО;
- дослідницько-пошуковий характер навчання;
- мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності;
- професіоналізація цінностей самоосвіти;
- моніторинг самоосвітньої діяльності.

Варто зазначити, що перелічені педагогічні умови є взаємопов'язаними і поступова реалізація комплексу цих педагогічних умов забезпечує перехід на якісно новий рівень самоосвітньої діяльності (рис. 1).

Досліджуваний процес формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти вимагає переформатування освітнього процесу у закладах вищої освіти від традиційної передачі й репродукції знань у процес, де викладач організовує студентів для самостійного здобуття потрібної інформації з подальшою її трансформацією у знання та практичні навички. Причому, саме науково-дослідна робота в закладі вищої освіти має бути тим важливим фактором, який спонукає студентів до пошуку нового, його пізнання, осмислення, сприйняття, усвідомлення й на цій основі вироблення умінь і навичок практичного застосування.

Причому, ми розглядаємо науково-дослідницьку діяльність студентів не як позаурочну роботу чи окрему частину навчального процесу, а як спосіб навчання, самостійного здобуття знань під час професійної освіти. Саме такий спосіб організації підготовки майбутніх учителів початкової школи найбільшою мірою сприятиме формуванню потреби у самоосвіті, виробленню навичок такої діяльності, звички до самостійного поповнення багажу знань а, відтак, готовності до самоосвіти.

Запорукою успіху створення науково-дослідницького середовища є переосмислення ролей у співпраці “викладач – студент”, де кожен виступає одночасно суб'єктом і об'єктом. Ми притримуємось думки, що “викладач і студент розглядаються як носії діяльності, а навчальне середовище має інтегральну функцію” [6].

Самоосвітня діяльність студентів повинна відбуватися в науково-дослідницькому середовищі, де дослідницька діяльність викладачів і студентів є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими, а отримані результати використовуються в освітньому процесі. Тобто, навчання через дослідження має прийти на зміну пояснювально-ілюстративному типу навчання. Таким чином середовище забезпечує *дослідницько-пошуковий характер навчання*. А відтак, саме у створенні науково-дослідницького середовища у закладі вищої

освіти ми вбачаємо першочергову педагогічну умову успішного формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.

Створення сприятливого освітнього середовища, як свідчить аналіз педагогічних джерел, значною мірою сприяє позитивному іміджу освітнього закладу, активізує педагогічну співпрацю між студентами та викладачами, посилює практичне спрямування педагогічної освіти. Так, як зауважує С. Скидан, важливим у створенні сприятливого, розвивального середовища в університеті є взаємозв'язок і єдність людського фактора й факторів освітнього середовища, інтегрованість системи "викладач – студент – навчальне середовище" [6]. У свою чергу, Є. Макагон стверджує, що інтегрованість університетського середовища, що об'єднує інтелектуальне, психологічне, науково-методичне, соціальне, культурно-естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, електронне середовища й визначає його сприятливість [5]. Нами ж цей перелік доповнений науково-дослідницьким середовищем, оскільки науково-дослідна робота в закладі вищої освіти є одним із провідних чинників формування особистості майбутнього фахівця, важливою складовою професійної підготовки й фактором формування готовності до самоосвітньої діяльності.

У ході дослідження нами з'ясовано, що науково-дослідницьке середовище як один із компонентів сприятливого освітньо-розвивального середовища необхідно розглядати в двох площинах: фізичне середовище, в якому перебуває студент, тобто те, що його оточує й у якому він отримує нові професійні знання, набуває певні вміння, життєвий і професійний досвід (навчальні аудиторії, лабораторії тощо) і внутрішнє, яке формує майбутнього фахівця, спонукаючи його до пошуку чогось нового, до самовдосконалення й самоосвіти. Це насамперед, дослідницька атмосфера й пошуковий мікроклімат у взаємодії студент – викладач, міжособистісне спілкування, змагальність, ініціативність тощо. Дотримання цієї умови спрямоване на те, щоб у студента, який потрапляє у науково-дослідницьке середовище, формувалась стійка *мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності*, установка на пізнання нового, пошук чогось невивченого й недослідженого, прагнення до самоосвіти, орієнтованість на обов'язковий саморозвиток і активну пізнавальну діяльність.

Беручи до уваги те, що ефективне формування готовності до самоосвіти передбачає поєднання та реалізацію низки означених нами педагогічних умов, ми виділили наступні функції створення науково-дослідного середовища:

– мотиваційна (середовище повинно формувати обстановку затребуваності, престижності знань, створювати мотивацію до самоосвітньої діяльності, бути спрямованим на формування пізнавальних інтересів тощо),

– інформаційно-пізнавальна (забезпечення можливості отримання знань відповідно до пізнавальних потреб та інтересів),

– практична (можливість застосувати на практиці набуті знання, вміння, можливість професійної самореалізації, розвитку своїх здібностей).

– функція самоконтролю (можливість самостійно оцінити результати своєї самоосвітньої та науково-дослідницької діяльності, порівнювати та аналізувати

результати роботи і розробити систему корекційних заходів).

Реалізація вказаних функцій досягається шляхом підбору відповідних методів та форм навчальної та науково-дослідницької діяльності як у рамках навчального процесу, так і в позааудиторній роботі. Основою виступає науково-дослідницька діяльність студентів. Прикладом можливості ефективної самореалізації є участь у різноманітних інтелектуальних змаганнях – олімпіадах, турнірах, конкурсах, науково-практичних конференціях, семінарах, тощо, а самі науково-дослідні заходи є невід’ємною складовою функціонування відповідного середовища. Підготовка до участі в інтелектуальних змаганнях є потужним стимулом до навчання, а досягнутий результат є практичним утіленням наданої науково-дослідницьким середовищем можливості самореалізації. Заходи такого плану сприяють мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності, формуванню у студентів стійкого переконання про дослідницьку роботу як необхідну складову навчання та професійного становлення. Тим самим реалізовується наступна педагогічна умова формування готовності до самоосвіти – *професіоналізація цінностей самоосвіти*.

Переформатування характеру навчання на науково-пошуковий вимагає освоєння студентами технології самоосвітньої діяльності. З цією метою нами було апробовано експериментальний навчальний курс “Формування готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи”. Збільшенню частки самостійно здобутих майбутніми вчителями знань сприяє виконання творчих завдань та вправ у рамках вивчення основних навчальних дисциплін, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок, самостійна робота студентів із написання рефератів, тез доповідей, створення презентацій. Досить ефективним є використання таких форм та методів організації навчальної діяльності, як ділові та рольові ігри, кейс-метод, метод проектів, моделювання ситуації успіху, лекції-діалоги, конкурси педагогічних ідей, захист творчих проектів. Виконання ряду науково-дослідницьких завдань під час проходження педагогічної практики дає можливість майбутнім вчителям початкової школи забезпечити інтеграцію отриманих теоретичних знань у практичну діяльність та професіоналізувати цінності освіти. Окремим напрямком науково-дослідної діяльності є залучення студентів до роботи в наукових гуртках, проблемних групах, де вони виконують самостійні та групові дослідження, мають можливість представлення та обговорення результатів своєї дослідної діяльності. Це дає можливість здійснити *моніторинг самоосвітньої діяльності* та визначити аспекти для її вдосконалення.

Висновки. Таким чином, створення науково-дослідницького середовища у ЗВО, підготовка студентів до самоосвітньої діяльності сприяє вирішенню однієї з головних цілей модернізації сучасної професійної освіти – підготувати конкурентоспроможного фахівця, здатного до оновлення знань та професійного самовдосконалення. Охоплення студентської молоді творчою атмосферою науково-дослідницького середовища з перших днів і на всіх етапах навчання у закладі вищої освіти є основою для успішної реалізації педагогічних умов формування в майбутніх учителів початкової школи

ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ.

Використана література:

1. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів. *Вища школа*. 2002. № 6. С. 18-29.
2. Бухлова Н. В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. Київ : Вид. дім "Шкіл. світ" : Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. В. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
4. Коваль В. Умови формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів як педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 7, 2013. С. 169.
5. Макагон О. Е. Середовище як об'єкт науково-педагогічного дослідження. *Професійна підготовка та інноваційні процеси у навчально-виховних закладах* : зб. наук. пр. Х. : Стиль-издат, 2004. С. 74-79.

References:

- [1] Buriak V. K. Umovy ta zasoby samoosvity studentiv. *Vyshcha shkola*. 2002. № 6. S. 18-29.
- [2] Bukhlova N. V. Navchaiemo vchytysia: diahnostyka i formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti uchniv. Kyiv : Vyd. dim "Shkil. sviť" : Vyd. L. Halitsyna, 2006. 128 s.
- [3] Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / [avt.-uklad. V. Busel]. Kyiv ; Irpin : Perun, 2001. 1440 s.
- [4] Koval V. Umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv-filolohiv yak pedahohichna problema. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. № 7, 2013. S. 169.
- [5] Makahon O. E. Seredovyshche yak obiekt naukovo-pedahohichnoho doslidzhennia. *Profesiina pidhotovka ta innovatsiini protsesy u navchalno-vykhovnykh zakladakh* : zb. nauk. pr. Kh. : Styl-yzdat, 2004. S. 74-79.

РАДЮК И. В. Научно-исследовательском среда учебного заведения как первоочередное условие формирования у будущих учителей начальной школы готовности к самообразованию.

Статья посвящена вопросу влияния научно-исследовательского среды учебного учреждения на формирование у будущих учителей начальных классов готовности к самообразованию. Проанализированы взгляды ученых на роль феномена среды в системе профессиональной подготовки. Установлено, что для эффективного формирования у студентов самообразовательной компетенции необходима реализация определенных педагогических условий, а именно: создание в учебном заведении научно-исследовательской среды; исследовательски-поисковый характер обучения; мотивация учебно-исследовательской и самообразовательной деятельности; профессионализация ценностей самообразования; мониторинг самообразовательной деятельности. Обоснована целесообразность формирования готовности будущих учителей начальной школы к самообразованию путем погружения в условия, максимально приближенные к творческой, исследовательской деятельности педагога. Создание научно-исследовательского среды обеспечивается привлечением студентов к научно-исследовательской работе с первых дней пребывания в учебном заведении путем подбора методов и форм обучения, в соответствии с индивидуальными потребностями и возможностями. Создание научно-исследовательского среды обеспечивает действенность указанных автором педагогических условий и эффективность процесса формирования готовности будущих учителей начальной школы к самообразованию.

Ключевые слова: Самообразование, научно-исследовательская работа, готовность к самообразованию, научно-исследовательское среду, будущие учителя начальной школы, среда, педагогические условия.

RADUK INNA. Creation of the research environment as the leading pedagogical condition of forming the preparation of future primary school teachers for self-education.

The article is devoted to the influence of the research environment on the formation of future teachers' readiness for self-education in the future teachers. The views of scientists on the phenomenon of the environment in the vocational training system are analyzed. It is established that realization of certain pedagogical conditions is necessary for the effective formation of students' self-educational competence, such as: creation of a research environment in HEIS; research and search character of training; motivation of educational self-educational activity; professionalization of values of self-education; monitoring of self-educational activity. The expediency of formation of future primary school teachers' readiness for self-education by immersion in conditions that are as close as possible to the teacher's creative and research activity is substantiated. The creation of a research environment is ensured by involving students in research work from the first days of study by selecting methods and forms of study according to individual needs and opportunities. Creating a research environment ensures the effectiveness of the author's pedagogical conditions and the effectiveness of the process of forming the readiness of future primary school teachers to self-education.

Keywords: self-education, research work, readiness for self-education, research environment, future elementary school teachers, pedagogical conditions.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-147.2020.19>

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:5

Рогоза В. В.

**ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН**

Нині людство фактично переживає цивілізаційну кризу через ескалацію глобальних геополітичних, соціально-економічних та екологічних проблем. При цьому зростання негативного змісту відношення "Людина – Природа", змушують порушувати питання гармонізації взаємодії людини з довкіллям. Практичному вирішенню означеного завдання стає на заваді відсутність критичної маси людей, що сповідують принцип екоцентризму та відданні екологічним цінностям. Відправною точкою нашого дослідження є позиція, що будучи носіями екологічних знань та екоетичних ідей, вчителі-природничники здатні забезпечити формування екоцентричного типу природорозуміння, втім за умови засвоєння ними самими екологічних цінностей. Отож у представленому матеріалі спеціальна увага приділяється проблематиці концептуалізації феномену екологічних цінностей, що фіналізується визначенням поняття "екологічні цінності учителів природничих наук". Цьому передуює виокремлення типових підходів до феномену екоцінностей в сучасній екофілософській та педагогічній науці. Відповідні дослідницькі зусилля дозволили сформулювати перелік екологічних цінностей, що можуть виступати вагомими освітніми результатами професійної підготовки учителів природничих наук. Виокремлення й обґрунтування екологічних, професійно значущих цінностей відкриває шлях до формулювання потенційно можливих й практично перспективних педагогічних умов формування екологічних цінностей учителів відповідного профілю.

Ключові слова: аксіологія, цінності, екологічні цінності, професійна підготовка, вища освіта.